

GALAMBOS SÁNDOR

„Mert csak az önállóság, a szabadság hiányzik...” A dualizmus kori Nyíregyházáról¹

A városok történetében különböző ciklusok váltakoznak, virágzó, stagnáló és hanyatló szakaszok követik egymást. A fejlődés kontra hanyatlás kérdésében egy közösség helyzetét egyrészt a korábbi állapotával – vertikálisan –, másrészt a vizsgált korszakban hasonló helyzetben lévőkkel – horizontálisan – vethetjük össze. Nehéz (s nem is biztos, hogy szükséges, lehetséges) eldönteni, hogy melyik időszak a legprospektívabb Nyíregyháza múltjában. Dinamikus növekedés jellemezte az újjátelepítéstől (1753-tól) 1837-ig terjedő időszakot is, sőt az 1848-as forradalom előtti tíz év is az erősödés évtizede, de a kiegyezést követő fél évszázad alatt is virágzó periódusát élte a település. Egy rövid historiográfiai áttekintést követően a város dualizmus kori főbb mutatóit, dinamikáját, lehetőségeit, korlátait vesszük górcső alá.

A múlt egyszeri, egyedi, megismételhetetlen, a múlt rekonstrukciója viszont sokféle lehet. Ugyanarról a jelenség- és eseménysorról esetenként markánsan eltérő interpretációk, értékelések születnek. A Nyíregyháza újjátelepítésével kezdődött folyamatot is különböző módon értelmezték a várostörténészek. A legelső monográfia Lukács Ödön tollából 1886-ban látott napvilágot,² majd 1896-ban a „Geduly”,³ 1900-ban pedig a „Borovszky”⁴ jelent meg.

A dualizmus koráról az 1920 után keletkezett összefoglaló művek adhatnak teljesebb képet. Ezek közül az első Szohor Pál munkája 1924-ből,⁵ a második a Háger László által 1929-ben szerkesztett könyv,⁶ ezt két év múlva követte a Hunek Emil nevével fémjelzett kötet.⁷ Hosszabb szünet után 1987-ben jelent meg Nyíregyháza története címmel egy újabb monográfia Cservenyák László és Mező András szerkesztésében.⁸ 2010 végén hagyta el a nyomdát Németh Péter szerkesztésében a legújabb összefoglalás.⁹

Szohor Pál 1924-ben, az örökváltság 100. évfordulójára készített munkájában semmiféle kétséget nem hagy afelől, hogy a nyíregyháziak „önerejükből megfutják a legszebb pályáivet, melyet magyar városnak

¹ A 17. Szabolcs-szatmár-beregi Nemzetközi Levéltári Napokon Nyíregyházán, 2010. szeptember 23-án elhangzott előadás szerkesztett változata. Megjelent: A Vörös Postakocsi, 2011/Tavaszi, 8–12. Most a tanulmányt kis változtatásokkal és három forrással adjuk közre.

² LUKÁCS Ödön: Nyíregyháza szabad kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886.

³ GEDULY Henrik: Nyíregyháza az ezredik évben. Nyíregyháza, 1896.

⁴ Szabolcs vármegye. Szerk. BOROVSKY Samu. Budapest, [1900.] Ez ugyan megyei monográfia, de nagy terjedelemben foglalkozik Nyíregyházával is.

⁵ Nyíregyháza az örökváltság századik évében. Szerk. SZOHOR Pál. Nyíregyháza, 1924. (a továbbiakban SZOHOR, 1924.)

⁶ Szabolcs vármegye fejlődése és kortörténete. Szerk. HÁGER László. Nyíregyháza, 1929. (a továbbiakban HÁGER, 1929.)

⁷ Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei. Szerk. HUNEK Emil. Nyíregyháza, 1931. (a továbbiakban HUNEK, 1931.)

⁸ Nyíregyháza története. Szerk. CSERVENYÁK László és MEZŐ András. Nyíregyháza, 1987. (a továbbiakban CSERVENYÁK–MEZŐ, 1987.) 131.

⁹ Nyíregyháza története, I. A 13. századtól a román megszállásig (1919). Szerk. NÉMETH Péter. Nyíregyháza, 2010. A dualizmussal foglalkozó rendkívül adatgazdag és nagy terjedelmű részt Bene János írta, átfogó, sommás értékelésre azonban nemigen vállalkozott.

kijelölhetett a polgári erény. Politikai önmérséklet, felekezeti béke, egyetértés a társadalmi osztályok között: ez töltötte meg a nyíregyházi polgár tarsolyát... ”¹⁰

Az 1929-ben megjelent monográfiában Háger Lászlónak is a lelkesültség vezette a tollát: „A *tirpákok áldozatkészsége, előjáróik tisztelete, a higgadt, bölcs, számító vezetéssel párosulva szülték Nyíregyházát, a parkok városát. 175 év alatt egy ezredév munkáját végezte el a város.*”¹¹ Minden esemény, minden új épület, aszfaltozás a városiak diadala. Nyíregyháza folyamatosan és dinamikusan fejlődik. E két várostörténeti munka nem szakaszolta a település újabb kori történetét.

Az 1931-es monográfiában Mérey Ferenc már konkrétan a dualizmus idejéről írja azt, hogy „...*legszembeűnőbb vonása a város fejlődésével járó új investíciók sorozata és az új hivatalokkal beköltöző értelmiség rohamosan növekvő száma (, de egyre csökkenő életnívója).*”¹²

Az 1987. évi várostörténetben Takács Péter az előzőektől jelentősen eltérő álláspontot képviselt. Szerinte a dualizmus korában Nyíregyháza az urbanizálódás vonatkozásában alatta maradt versenytársainak,¹³ fejlődésében megrekedt. A döntően agrártársadalommal rendelkező város csendes. A középrétegekkel, a hivatalnokokkal kapcsolatban pedig ezt írja: „*Emelkedés, az országos kulturális és társadalmi törekvésekkel való szinkronban maradás helyett eluralkodik hát a provincializmus.*”¹⁴

Habár klasszikus értelemben nem tekinthetők városmonográfiának, három jelentős művet mindenképpen meg kell még említeni, mivel van fontos mondandójuk a város múltjáról. Hársfalvi Péter 1982-ben megjelent értekezésében¹⁵ Nyíregyháza 19. századi fejlődését igen jelentősnek tartja, de nem példa nélkülinek, hiszen a Dunántúlon (Szombathely, Kaposvár), sőt a megyében is voltak városok (Kisvárd, Nyírbátor), amelyeknek a népességnövekedése arányaiban meghaladta a nyírségi központét. Igaz, hogy ezeknek a településeknek a lakosság száma messze elmaradt Nyíregyházától. Hársfalvi a szabolcsi megyeszékhely megtorpanását a 20. század elejére teszi, amikor már nem tudott kellő választ adni a kor legerőteljesebb kihívására, az iparfejlesztésre.

Margócsy József az Utcák, terek, emléktáblák első kötetében a 19. század utolsó harmadában a megerősödő polgárság törekvését emeli ki a szabadabb, gazdagabb város megteremtésére, amely fellendülést hozott az építkezésekben, a kultúrában.¹⁶

Takács Tibor 2008-ban megjelent munkájában azt hangsúlyozza, hogy Nyíregyháza növekedési üteme a 19. század második felében nem volt kimagasló, a hasonló nagyságú településeknél azonban gyorsabban gyarapodott, 1851-ben a 32., míg 1910-ben már a 19. legnépesebb város volt az országban.¹⁷

¹⁰ SZOHOR, 1924. 270.

¹¹ HÁGER, 1929. 68.

¹² MÉREY Ferenc: Nyíregyháza története. In: HUNEK, 1931. 34.

¹³ TAKÁCS Péter: A polgárosodás útján, 1848–1918. In: CSERVENYÁK–MEZŐ, 1987. 132.

¹⁴ Uo. 138.

¹⁵ HÁRSFALVI Péter: Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII–XIX. században. Budapest, 1982. 154–165.

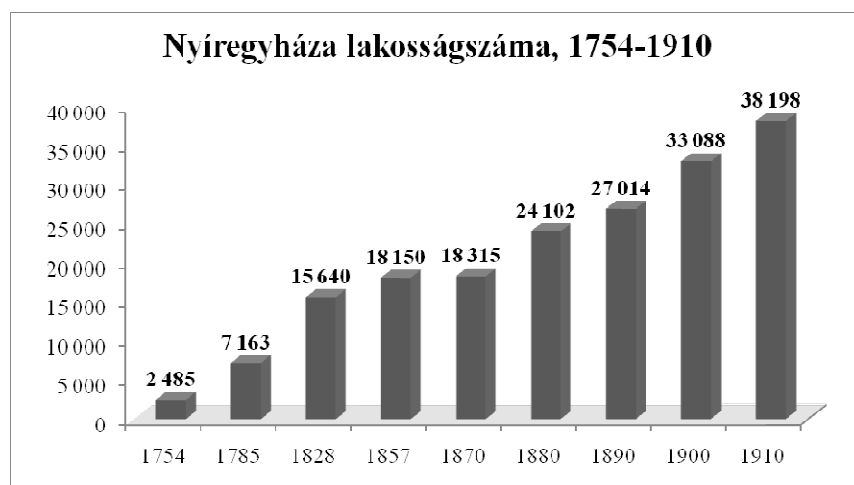
¹⁶ MARGÓCSY József: Utcák, terek, emléktáblák. Fejezetek a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza, 1984. 14.

¹⁷ TAKÁCS Tibor: Döntéshozók. Budapest, 2008. 19–20.

Nyíregyháza kiegyezés előtti és utáni időszaka több szempontból is összehasonlítható. A település jogállása többször változott az újjátelepítést követően. 1786-ban a mintegy hétszáz mezőváros egyikévé lépett elő, 1837-ben megkapta a privilégizált mezőváros címet, amelyet az országban csak néhány tucat település ért el. A privilégium birtokában Nyíregyháza polgármestert választhatott, és önálló tanácsot működtethetett. Az áhított szabad királyi város pozíciója azonban elérhetetlen maradt.

Az 1870-es évek elejétől életbe lépett új hierarchiában (kisközség – nagyközség – rendezett tanácsú város – törvényhatósági jogú város)¹⁸ a rendezett tanácsú városok közé soroltatott be. A rendezett tanácsú város a vármegye fennhatósága alatt állt, első tisztviseelője a polgármester volt, ugyanúgy, mint a törvényhatósági jogú városban, amely azonban a kormány alá tartozott, s ezzel nagyobb szabadságot élvezett. A rendezett tanácsú jogállással – csakúgy, mint korábban a privilégizált mezővárosi címmel – a megyében egyedül rendelkezett a város. A kiegyezés előtt két grádiccsal lépett feljebb a település, utána a második legmagasabb jogállásba sorolták, s ugyan volt esélye a törvényhatósági jogú város státuszáért folytatott küzdelemben, de mégsem járt sikerrel.

A lakosság száma az 1785 és 1857 közötti hetvenkét évben tizenhatezer-ötszázal, míg az 1857 és 1910 közötti ötvenhárom év alatt húszezerrel növekedett.¹⁹ A népességnövekedés a dualizmusban volt az intenzívebb. 1910-ben már több mint háromszor annyi ember lakott itt, mint a megye második legnépesebb városában.

Nyíregyháza a 19. század elejére Szabolcs megyében megszerezte a legerősebb vonzású gazdasági (kereskedelmi) központ szerepkörét,²⁰ s ez a pozíció egy évszázad alatt megerősödött. A közigazgatási státusban 1876-ban történt jelentős előrelépés: Nyíregyháza megyeszékhellyé vált, ezzel számos igazgatási funkció ellátása kötődött ide.

¹⁸ 1886-ban 106 rendezett tanácsú és 24 törvényhatósági jogú város volt.

¹⁹ Lásd a grafikont! A népességadatok a különböző kiadványokban eltérnek egymástól. Az 1754. évi adata: KUJBUSNÉ MECSEI Éva: Pro memoria. Nyíregyházi összeírások (1752–1850). Nyíregyháza, 2003. 10. A többi adat az alábbi műben szerepel: FÁBIÁN Lajos, MEZŐ András, KOVACSICS József: Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Szerk. Kovacsics József. Budapest, 2000. 180.

²⁰ BÁCISKAI Vera – NAGY Lajos: Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Budapest, 1984. 86.

Az bizonyos, hogy Nyíregyháza az 1753. évi újjátelepítést követő évszázadban is dinamikusan fejlődött, s ezzel megalapozta a dualizmus kori prosperitást. Az 1867 utáni vitalitást, gyarapodást az ország többi városával való összehasonlításban láthatjuk meg. Figyelembe kell vennünk azt, hogy a kiegyezés utáni fél évszázadban Magyarországon évente átlagosan 3-4 százalékkal nőtt a nemzeti jövedelem, ami hosszan tartó, stabil fejlődést, gazdasági erőnövekedést jelentett. Az a kérdés tehát, hogy ebben az időszakban Nyíregyháza hol helyezkedett el a városok rangsorában, tudott-e előrelépni.

A 19. század végén és a 20. század elején Nyíregyháza többször megkísérelte a törvényhatósági jogú városi státusz elérését. Először a millennium idején, azután 1907-ben, harmadszor 1917-ben.²¹ Ezzel a ranggal ugyanis a város kiszabadult volna a megye fennhatósága alól, s a megyékkel azonos jogokat élvezett volna. A város vezetése beadványokkal fordult a belügyminiszterhez, amelyekben összegyűjtötte azokat a tényeket, amelyek alapján úgy érezte, jogosan pályázik erre a címre. Az elsőben is leírják, hogy milyen jelentős mértékben fejlődött a város, de az elért eredményeket nem hasonlítják össze a törvényhatósági jogú városok adataival. A következő háromban az argumentáció már azokra az elemekre épült, amelyek azt bizonyítják, hogy a szabolcsi megyeszékhely beillene a legmagasabb rangot adó városi kategóriába. 1907-ben azt vetették papírra, hogy a 24 törvényhatósági jogú városból csak hatnak nagyobb a határa, a népességszám alapján tizenkettőt előz meg, s az írni-olvasni tudók aránya szerint is középen foglal helyet Nyíregyháza, csakúgy, mint az értelmiségiek és az országgyűlési választói joggal rendelkezők arányát tekintve.

Az 1917. évi beadványban új adatok is szerepelnek. Kulturális téren az előző kérvény óta megkétszereződött az iskolák száma, s állami tanítóképző intézetet is létrehozottak. Azt írják: „*Mi vagyunk az iskolába járás tekintetében az első helyen az országban.*” Két püspökség székhelye is idekerült (az evangélikusoké 1911-ben, a görög katolikusoké 1912-ben). A vasútvonalak már nyolc irányba futnak, az állomás forgalma a 8. az országban.

A kérelmek megfogalmazói szívesen támaszkodtak az előző beadványokban leírt tényekre, gondolatmenetre, gyakran egész bekezdéseket vettek át. Nem fukarkodtak a pozitív eredmények kidomborításától, néha túlzásokba is estek.

Talán az érvelés szabályai szerint a városvezetés nem feddhető meg azért, mert az ellenérveket nem illesztette be a beadványokba. Például azt, hogy az ipar továbbra is a kézművesipar szintjén maradt – ezen lényegében a korszakban alapított egy-két üzem sem változtatott –, és azt sem, hogy a mezőgazdasági népesség aránya az összehasonlított városok átlagánál magasabb. Ezeket megtette a városi belső ellenzék, arra fektetve a hangsúlyt, hogy a magasabb státusz fenntartása több kiadást követel meg. A mintegy 50 bokortanyán élő lakosság zöme sem támogatta a törekvést. A megye is ellenérdekelt volt, hiszen kevesebb bevételhez, adóhoz jutott volna, ha Nyíregyháza kiesett volna a fennhatósága alól. A városatyák az 1907-es

²¹ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, V. B. 77. Nyíregyháza rendezett tanácsú város (1929-től megyei város) polgármesterének iratai, 1872–1950, III/864. 1906. (a továbbiakban SZSZBML, V. B. 77. III/864. 1906.)

kérvény elején írták is, hogy „a vármegye törvényhatósága egészen természetesen állást foglalt a város önállósítása ellen”.

A belügyminisztérium az 1886 és 1920 közötti időszakban egyedül Miskolc törvényhatósági jogú várossá válását támogatta,²² s hiába állították a nyíregyháziak, hogy ők is legalább olyan mutatókkal rendelkeznek, mint a borsodi megyeszékhely, sikert nem értek el.

A jogállás megváltoztatására irányuló törekvések kudarca ellenére Nyíregyháza a dualizmus korában megerősítette Szabolcs megyében vezető szerepét. Ekkor lett a megye székhelyévé, egyértelműen közigazgatási, kereskedelmi, kulturális centrummá, a legfőbb pénzügyi központtá vált, s itt működött a megyében az egyetlen középiskola. A megyében az urbanizáció itt érte el a legmagasabb szintet: az infrastruktúrát, az épített környezetet, a kultúrahordozókat tekintve is. A lakosság polgári elemei itt éltek a legnagyobb számban és arányban.

Nyíregyháza az általános fellendülés idején nemcsak megtartotta korábbi helyét, hanem már képes volt felvenni a versenyt az ország 20-30 legfejlettebb településével. Az 1917. évi beadványban is hiába kérték a további előrelépés legfőbb feltételét, kijelentvén azt, hogy „Mert csak az önállóság, a teljes szabadság hiányzik, hogy városunk hamarosan az ország legelső városai közé emelkedjék”,²³ a belügyminisztérium most sem adta meg a törvényhatósági jogú városi rangot. A vonzáskörzet határainak növelését pedig a környező nagyvárosok gyűrűje, elsősorban Debrecen, Miskolc és Szatmárnémeti akadályozta meg.²⁴

* * *

A mellékletben Nyíregyházának a törvényhatósági jogú városi cím elnyerése érdekében benyújtott, 1896-ban, 1907-ben és 1917-ben kelt kérelmeit a mai magyar helyesírás szabályai szerint közöljük.

Az iratok lelőhelye: SZSZBML, V. B. 77. III/864. 1906.

FORRÁSOK

1. sz.

Nyíregyháza kérelme a törvényhatósági jogú városi cím iránt, 1896

„Nyíregyháza városának törvényhatósági várossá leendő emeltetésének főbb indokai és adatai:

I.

Nyíregyháza városa Szabolcs vármegye részéről anyagi tekintetben egyáltalában semmiféle támogatásban, a közigazgatás fedezésére szolgáló pénzekből, sőt a megyei pótdadók címén befolyó összegekből sem részesült semmiben, holott az 1883. évi XV. tc.²⁵ 13. §-a határozott rendelkezése ellenére a jelenben is összesen nem 5%, hanem 7% megyei pótdadót szed évenként Szabolcs vármegye; a legközelebbi közgyűlésen pedig újból 3½% megyei pótdadó lett ajánlatba hozva; de ezt éppen a szorosan vett megyei elem – dacára annak, hogy 2% a betegápolási

²² 1909-ben

²³ SZSZBML, V. B. 77. III/864. 1906.

²⁴ Nyíregyháza 1920-ban ismét benyújtotta kérelmét a törvényhatósági jogra, újból sikertelenül.

²⁵ törvény a megyék háztartásáról

leghumanisztikusabb célra, 1 és ½% pedig a törvény és a megyei szabályrendelet által határozottan rendelt és a megye 309/896. Bgy. sz. jogerős határozatával szükségletként már meg is szavazott katonabeszállásolási költségek megtérítésére lett volna fizetendő – nem szavazta meg azért, mert ebből a katonai állandó beszállásolási óriási terhet 40-50 év óta csaknem kizárólag viselő Nyíregyházának évi 10 ezer forintnyi csekély kárpótlást kellett volna kapnia.

II.

Ezen évi 10 és ½% megyei pótdadó a Nyíregyháza városát és ennek egyes lakosait terhelő egy évi állami egyenes adó alapján, mely az 1895. évben 13 671 forintot tett ki, 1-1%-kal évi 1364 forint 71 krajcárra, 10 és ½%-kal pedig 14 329 forint 45 krajcárra rúg.

Ezen felül van még az útdadó, mely 8%-kal évenként 11 200 forinttal terheli Nyíregyháza városát és lakosait, és amelyből csakis a tokaj–kolozsvári kőútnak a város határában eső mintegy 20 kilométernyi részét tartja karban Szabolcs megye évenként körülbelül 6-7000 forintnyi költséggel.

III.

Nyíregyháza városa tehát 1/6 és 23/100-ad részben, vagyis a szükséges pótdadók címén befolyó 59 504 forint 54 krajcárban 9550 forint 22 krajcárral járul évenként Szabolcs vármegye azon teherviseléséhez, mely az állam által az 1896. évre adott 81 165 forintnyi dotáción felül a megye háztartási összes kiadásaihoz szükséges volt, és ezért semmi egyéb támogatásban Nyíregyháza nem részesült soha és nem részesül jelenben sem, mint a megyei hatóság alá tartozó városi ügyek fellebbviteli elintézésében.

IV.

Ennek következtében Nyíregyháza városa kizárólag a saját vagyonának jövedelméből és a legutóbbi években 48–56%-tól közköltségből fedezte mindig és fedezi most is a város közigazgatási, közegészségi-köznevelési stb. összes szükségleteit, melyek a fennálló adósságai törlesztési és kamatrátájával együtt évenként p. o. az 1897. évre 443 548 forintot tesznek ki.

V.

Nyíregyháza városának vagyona a legalacsonyabb becslés alapján felvett 1895. évi zárszámadás vagyonelejtára szerint kitesz:

I. földbirtokban és épületekben	3 216 244 forint
II. ingókban	935 993 forint
I. és II. együtt	4 152 236 forint
Ellenben az összes szenvedő állapot	2 345 041 forint
És így a tiszta vagyon minimum	1 807 196 forint

VI.

Nyíregyháza városa régebben, de főleg a legutóbbi 25 év alatt a következő alkotásokat létesítette vagy ezeknek létesítését előmozdította:

* 1. Kegyúri alapítványokra 5 rendbeli vallásfelekezet számára	48 427 forint
* 2. Papok és tanítók özvegyei s árvái részére tett alapítványok	2 632 forint
* 3. Az ágostai ev. főgimnázium részére alapítvány	100 000 forint
* 4. Róm. kat., görög kat., ev. ref. és izraelita egyház részére nevelésügyi alapítvány	47 000 forint
* 5. Városi kiseddóví tőke	5 320 forint

6 Az 1870–71-ik évben felépítette a városi palotát melynek fele részét az 1872. évtől az 1890. évig a kir. törvényszékek és kir. járásbíróságnak, másik fele részét pedig 1876-tól 1892. évig Szabolcs vármegye központi hivatalainak ingyenes használatra átengedte	269 500 forint
7. Az 1886. évben felépítette s később kibővítette a fél ezred honvéd huszárság részére kiválólag alkalmas honvéd laktanyát	100 000 forint
8. Az 1890. évben felépítette egy egész lovasezred részére szolgáló és a katonai legfelsőbb hatóságok által is hazánk egyik legkitűnőbbnek elismert laktanyáját	1 007 301 forint
9. Megvásárolt lovassági gyakorló területet	64 099 forint
10. A Sóstógyógyfürdőt átalakította, részben új épületeket emelt	60 000 forint
11. Az 1886. évben új modern gőz- és kádfürdőt épített	40 000 forint
12. Az 1889. évben korszerű közvágóhidat épített	39 000 forint
*13 Az ezredév emlékére polgári leányiskolát épített	30 000 forint
*14. A Simapusztán népiskolát épített	3 300 forint
15. Az 1895. évben városi nagy modern szállodát épített	220 000 forint
*16. Az 1892. évben épült új, állandó színházra adott	16 000 forintot
*17. Az ipartestület állandó házára adott	10 000 forintot
*18 Az állam által 1887. évben épített kir. törvényszéki palotához és központi fogházhoz 40 ezer forintért megvett telkeket és 12 évre kamat nélküli 200 000 forintnyi kölcsönt adott, ami kitesz legkevesebbet	200 000 forintot
19. A megyei székház felépítéséhez 1891. évben 15 000 forintnyi készpénzt és legkevesebbet 35000 forintot megérő telket adott	50 000 forint
<i>vagyis 1–19. tétel alattiakra összesen</i>	<i>2 309 279 forint</i>
*20. A tanyasi népiskolák céljaira évenként ad	4 000 forintot

Jegyzet. A *-gal jelölt tételek a városnak semmi anyagi jövedelmet nem hoznak, de vallási, nevelésügyi és közigazgatási tekinteteből nagyfontosságúak.

VII.

Nyíregyháza városának a haza és a koronás király iránt mindig tántoríthatatlan hűséget és hazafias tettkésztséget tanúsító kereken 30 ezer lelket tevő, ágostai ev., róm. kat., görög kat., ev. ref. és izraelita hitvallású, egymással mindig a legteljesebb egyetértésben élő lakosa van. Az elemi iskolába járó tanköteles gyermekek száma 5623-at, az iparos tanköteleseké 273-at, és a kereskedői tanköteleseké 47. A hivatását méltóan betöltő és államilag is nagymérvben segélyezett 8 osztályú ágostai ev. főgimnáziumon és a város által fenntartott polgári leányiskolán, fi- és női ipariskolán, ismétlőiskolán felül van a különböző egyházfelekezetek által kitűnő eredménnyel fenntartott 22 városi és 10 tanyasi elemi iskolája; melyek közt maga az ágostai ev. egyház központi elemi iskolája ezelőtt pár évvel 100 ezer forintnyi költségből építettett fel. Nyíregyházán van elhelyezve az országnak egyik legnagyobb és legkitűnőbb kir. törvényszéke, kir. ügyészsége és kir. járásbírósága, pénzügyigazgatósága, kir. adóhivatala, kir. postahivatala, kir. tanfelügyelősége, kir. dohánybeváltó hivatala és felügyelősége, egy egész ezred cs. és kir. huszár

lovassága, 3 század magyar kir. honvéd huszársága, Szabolcs megye egész központi hivatala és a kir. államépítészeti hivatal.

Nyíregyházán kiterjedt és a közérdeket üdvösen előmozdító üzletkörü 4 pénzügyintézet, nagy raktárakkal bíró termény- és áruaktár mozdítja lényegesen elő az ipart, gazdálkodást és a kereskedést. Itt székel a nagyfontosságú Nyírvízszabályozó társulat központi hivatala. Kitűnő tűzoltósága és dalárdája az ezredéves ünnepek versenyén is kitüntetett elismerésben részesült.

Az állami, megyei, városi és magánhivatalokon kívül az értelmi osztályhoz tartozik 2 kir. közjegyző, 29 gyakorló ügyvéd, 24 gyakorló orvos, 6 rendes és 4 segédlelkész, gimnáziumi 12 tanár, 51 polgári és elemi iskolai tanító, körülbelül 250 kereskedő és gimnáziumi vagy reáliskolai képzettségű iparos.

A városi képviselőnek legtöbb adót fizető 100 polgára között a legelső 6993 forintnyi, a legutolsó 166 forintnyi adót fizet évenként.

VIII.

Nyíregyháza városának saját földterülete	7157 kat. hold
a közköltséget viselő polgárainak tulajdonát képező földterület pedig tesz ki.	43 ezer kat. holdat
Ebből van a városnak az 1897. évi költségelőirányzat szerint jövedelme	
1. a közköltségen kívül	386 788 forint 67 krajcár
2. a 47%-os közköltségből	56 760 forint 28 krajcár
Összesen	423 161 forint 60 krajcár

Ezen jövedelembe felvéve van azon 10 000 forint is, a melyet Szabolcs vármegye 309/896 Bgy. jogerős határozatával a katonabeszállásolási költségek részbeni megtérítése címén Nyíregyháza városa részére megszavazott, de az 1896. október 13-án tartott közgyűlésében az ehhez szükséges pótdót nem szavazta meg.

Ha azonban ezen a magas minisztérium által bizonyára megállapítandó 10 ezer forintnyi megtérítést a város jövedelmei közzé vesszük is, a minden tekintetben jó közigazgatás és a mai drága megélhetés feltétlenül szükségessé teszi, hogy a város jelenbeni tisztai állásai a mostani javadalmazásnál legalább is 20%-tólival magasabb összeggel dotáltassanak, mely célra kell 9 000 forint.

Ezen kívül 1 építési meg 1 aljegyzői állás a város jól felfogott érdekében nélkülözhetetlenül szükséges, mely szükséglet fedezéséhez kell 3000 forint.

És így az el nem kerülhető fizetés emelésére és új hivatalos állásokra szükséges évenként 12 000 forint.

Ezen elodázhatatlan és úgy az állam, mint a város egyeteme érdekében nélkülözhetetlen szükségletét pedig más természetes és helyes alapból, mint a Szabolcs vármegye részére eddig 7%-os, az újabb tervezet szerint 10 és ½%-os megyei pótdótnak, melyek a fentebbi hiteles adatok szerint egy évre 14 329 forint 45 krajcár tesznek ki, e célra leendő fordításából Nyíregyháza városa egyáltalában nem fedezheti, amit legjobban bizonyít az: hogy Nyíregyháza városának képviselő-testülete, habár teljesen elismeri, hogy a nagyon nagy mérvben elfoglalt tisztikarát a jelenleginél sokkal nagyobb javadalmazás minden tekintetben megilletné – a fentebb részletezett, óriási –,

de a közjó érdekében magára vállalni kellett terhek súlya alatt, az évi közköltséget 47%
-tólínál többre felemelhetőnek nem tartotta és éppen ezért a tisztii fizetések javítására
javaslatba hozott évi
emelést nem fogadta el.

6000 forintnyi

Az ekként kiegészítendő és az ily módon kellőleg javadalmazott tisztikarral pedig Nyíregyháza városa úgy az
állami, mint a városi közigazgatási és egyéb közcélú összes feladatait azon esetben, ha törvényhatósági joggal
felruházttatik, minden tekintetben jól és gyorsan teljesíteni bizonyára teljesen képes lesz.

Nyíregyházán, 1896. évi október hó 14-én

legmélyebb tisztelettel:

Bencs László
polgármester
Somogyi Gyula
bizottsági előadó

2. sz.

Nyíregyháza kérelme a törvényhatósági jogú városi cím iránt, 1907

A város önálló törvényhatósági joggal leendő felruházása ügyében
a belügyminiszter úrhoz benyújtandó kérvény tervezete

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Urunk!

Nyíregyháza rendezett tanácsú város nevében és képviselő-testületének megbízásából azon tiszteletteljes kéréssel
folyamodunk Nagyméltóságodhoz, hogy a jelenleg Szabolcs vármegyébe kebelezzett Nyíregyháza rendezett tanácsú
város önálló törvényhatósági joggal felruházása tárgyában a szükséges előintézkedéseket megtenni és az országgyűlés
elé ilyen irányú és tárgyú törvényjavaslatot terjeszteni méltóztassék.

Ezen kérelem támogatására a következő indokokat vagyunk bátrak felhozni:

I. Történeti előzmények

Már az 1896-ik évben hasonló kérelemmel fordult Nyíregyháza város Nagyméltóságod akkori hivatali elődjéhez.

Az akkor benyújtott, részletesen megindokolt kérvény Szabolcs vármegye törvényhatóságához leküldetvén, a
vármegye törvényhatósága egészen természetesen állást foglalt a város önállósítása ellen.

De már Nagyméltóságodnak azon időbeni hivatali előde előtt is nyomósabbaknak és alaposabbaknak ismertettek
fel azok az érvek, amelyek a város önállósítása mellett felhozattak, azoknál, amelyek a vármegye törvényhatósága
részéről felsoroltattak.

Így történt, és ennek az eredménye lett az, hogy a város kérelme nem utasított el, hanem az 1901. évi 2014/III.
számú belügyminiszteri leirat szerint a kérelem a városok rendezéséről előkészítés alatt állott törvényjavaslat
tárgyalása alkalmával eldöntendőnek helyezettett kilátásba.

Ezen belügyminiszteri magas leirat után bizalommal várta Nyíregyháza város óhajtásainak teljesedését.

Az ezen közben felmerült s az ország közállapotait minden tekintetben lényegesen befolyásoló zavaros politikai viszonyok közepette nem volt s nem is lehetett időszerű ezen, városunkra bárminő nagy fontossággal bíró, de az egész ország közdolgoihoz mérten mégiscsak alábbrendelt jelentőségű kérdés újbóli felszínre hozatala.

Most azonban, mikor édes magyar hazánk politikai viszonyai ismét a rendes és nyugodt mederbe terelődtek, elérkezettnek találta városunk közönsége az időt arra, hogy ennek a mi régi vágyunknak újból tárgyalás alá vételét kérelmezzük és immár végleges megoldása iránt folyamodjunk.

Mikor ezt tesszük, egy körülményt kívánunk különösen kiemelni és hangsúlyozni. Azt nevezetesen, hogy bennünket ezen mozgalmunkban nem Szabolcs vármegye törvényhatóságától mindenáron való elszakadás vágya vezet és irányít, hanem egyedül és kizárólag saját városunk jól felfogott érdeke. S ha talán ez az érdek ellentétben áll Szabolcs vármegye érdekeivel, azt bár természetesnek találjuk, de viszont Szabolcs vármegye érdekeit saját városunk érdekeinél előbbre valónak nem lehet tekintenünk.

Ezek után áttérünk kérelmünk, illetve megismételt kérésünk megokolására.

Szükségét látjuk ezen újabb részletes indokolásnak, mert első kérvényünk benyújtása óta immár egy évtized telt el. Azóta sok tekintetben változtak a viszonyok, s ehhez képest változtak az adatok is, amelyek kérelmünket támogatják és mozgalmunk alaposágát csak még jobban megerősítik.

II. Nyíregyháza és a törvényhatósági joggal bíró városok összehasonlítása

Hogy Nyíregyháza város joggal tarthat igényt a törvényhatósági joggal bíró városok sorába leendő emeltetésre, azt az ide az A) alatt tisztelettel csatolt összehasonlító táblázat adatai is igazolják.

Ez az összehasonlító táblázat az 1900. évi népszámlálás eredményei alapján az országos központi statisztikai hivatal által közkézre bocsátott adatokból állított össze.

Ebben az összehasonlító táblázatban az egészen más elbírálás alá tartozó Budapest székesfőváros és Fiume kivételével a többi huszonnégy törvényhatósági joggal bíró városra vonatkozó adatok állítatnak szembe a Nyíregyháza rendezett tanácsú városra vonatkozó adatokkal.

Kitűnik ezekből az adatokból mindenekelőtt az, hogy Nyíregyháza város 46 593 katasztrális holdnyi határát az óriási határú Debrecen, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Szabadka és Szeged határán kívül csak Zombor határa múlja felül. Ellenben a többi tizenhét törvényhatósági joggal bíró város határa jelentékenyen kisebb, sőt közülük csak kettőnek a határa van 30–40 000 hold közt, négyé 20–30 000 hold közt, hété 10–20 000 hold közt, öté pedig a 10 000 holdon is jóval alul marad.

Kitűnik továbbá ezen adatokból, hogy az 1900-iki népszámláláskor Nyíregyházának a polgári népessége 31 875 volt; a katonai népességgel együtt 33 088. Ezzel szemben a huszonnégy törvényhatósági város közül tizenkettőnek volt kevesebb lakossága, mint Nyíregyházának. Ezek név szerint: Baja, Győr, Komárom, Marosvásárhely, Pancsova, Selmec- és Bélabánya, Sopron, Szatmárnémeti, Székesfehérvár, Újvidék, Versec és Zombor. Ezek közül Sopron, mint nagyobb katonai helyőrség haladja túl Nyíregyházát a népesség tekintetében, a polgári és katonai népesség összesítése mellett.

Igazolják ezek az adatok azt is, hogy Nyíregyháza a népesedés tekintetében rohamosan halad előre. Az 1869-iki népszámláláskor talált 21 896 polgári népesség lélekszáma 1880-ban 24 102-re, 1890-ben 27 014-re, 1900-ban 31 875-re emelkedett, megelőzve előbb Zombort már 1890-ben, később Székesfehérvárt 1900-ban, amelyeknek polgári népessége azelőtt nagyobb volt, mint Nyíregyházának.

Ami a népességnek az anyanyelvre és a magyarul tudásra vonatkozó adatait illeti, ezekből viszont az tűnik ki, hogy mennyire alaptalan Szabolcs vármegye törvényhatóságának Nyíregyháza város törvényhatósági joggal felruházása ellen emelt és legjobban kiemelt azon kifogása, hogy az idegen ajkú lakosságra való tekintettel van főként szükség arra, hogy a város továbbra is a vármegye közvetlen felügyeleti hatósága alatt maradjon.

Ugyanis el is tekintve attól, hogy az 1868. évi XLIV. tc.²⁶ 2. §-a szerint a törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén, tehát magyarul vezetendők, ellenben a 20. § szerint a községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvük és ügyvitelük nyelvét: a népszámlálás adatai szerint a 33 088 főnyi összlakosságból 31 759 volt magyar anyanyelvű és 32 434 beszélt magyarul az 1900-iki népszámlálás idején. Ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk a törvényhatósági joggal bíró városok adataival, azt találjuk, hogy csak Debrecenben, Győrött, Hódmezővásárhelyen, Kecskeméten, Szatmárnémetiben, Szegeden és Székesfehérvárott voltak kedvezőbbek vagy egyenlők a viszonyok az 1900-iki népszámláláskor. A többiekben kedvezőtlenebb, sőt a legtöbb helyen sokkal kedvezőtlenebb állapotokat talált és tüntet fel a népszámlálás eredménye.

Mellesleg megemlítjük és hangsúlyozni kívánjuk, hogy a XVIII. század második felében Nyíregyházára telepített tót ajkú lakosság magyarosítása kizárólag a város és a városban levő felekezetek érdeme. E tekintetben a vármegye, sem a hivatalos, sem a köznapi értelemben vett vármegye, mit sem tett soha.

Egyébiránt a vármegyének a lakosság idegen ajkú részére vonatkozó aggálya a múlt időkre sem bír semmi alappal. Soha sem jutott eszébe Nyíregyházán senkinek, hogy a községi ügyvitel és jegyzőkönyv nyelve más legyen, mint magyar. Ilyen irányban nemcsak indítvány, de eszme sem merült fel soha.

Az írni és olvasni tudók számát feltüntető adatok is igen érdekes tanulságokat tartalmaznak. Kitűnik ezekből, hogy az írni és olvasni tudók számaránya tekintetében Nyíregyházát a törvényhatósági városok közül csak Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kassa, Komárom, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Sopron, Székesfehérvár és Temesvár előzi meg. A többi tizenhárom törvényhatósági joggal bíró városban kedvezőtlenebb, sőt némelyikben jelentékenyen kedvezőtlenebb helyzetet talált az 1900-iki népszámlálás. Az írni és olvasni tudás ugyan csak a legelemibb műveltség fokmérője, kétségtelen azonban, hogy a népesség általános műveltségének mégis egyik ismertető jele.

Az összehasonlító táblázat feltünteti az 1900-iki népszámlálásnak a lakosság foglalkozására vonatkozó eredményéből az önálló (kereső) lakosságról szóló adatokat. Ezen adatok szerint az 1900-iki népszámláláskor önálló (kereső) polgára 13 755 volt Nyíregyházának. Tehát több mint Baja, Komárom, Marosvásárhely, Pancsova, Selmec- és Bélabánya, Szatmárnémeti, Újvidék és Versec törvényhatósági városoknak.

A foglalkozási statisztikai adatok közül természetesen a mezőgazdasággal vagy a bányászattal, úgyszintén az iparral és kereskedelemmel foglalkozókra vonatkozó számszerű adatok nem nyújthatnak kellő tájékozást a lakosság értelmi fejlettsége tekintetében, mert ezek az adatok nagyon is alá vannak vetve a különleges helyi viszonyoknak.

A közszolgálatban állók és szabad foglalkozást űzőkre, vagyis a régebben egy szóval „értelmiség”-nek nevezett csoportra vonatkozó adatok azonban már egyenesen olyanok, amelyekből alaposan következtetni lehet egy-egy város intelligenciájára. E részben az összehasonlító táblázat adatai azt mutatják, hogy Nyíregyháza a középhelyet foglalja el a törvényhatósági városok között, ha azok sorába felvételük.

²⁶ törvény a nemzetiségi egyenjogúságról

A közszolgálatban levők és a szabadfoglalkozást űzők számaránya tekintetében ugyanis megelőzi Baja, Debrecen, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Pancsova, Selmec- és Bélabánya, Szabadka, Szeged, Székesfehérvár, Újvidék, Versec és Zombor törvényhatósági joggal felruházott városokat. Nagyobb számmal vannak ugyan az ebbe a csoportba tartozók Nyíregyházán, mint Komáromban vagy Marosvásárhelyen, ezeknél azonban viszont az összes lakosság száma is, és pedig jelentősen kisebb, mint Nyíregyházán.

Végül az összehasonlító táblázat a központi statisztikai hivatal 1905. évi statisztikai évkönyvéből (421. oldal) nyert adatok alapján feltünteti a törvényhatósági joggal bíró városokban az 1906. évre összeírt országgyűlési választók számát s ugyanezeknek számát Nyíregyházán. Ezek az adatok szintén igen fontosak és érdekesek, mert hiszen a törvényhatósági joggal bíró városokban az országgyűlési képviselőválasztók választják a bizottsági tagokat.

Ezen adatok tanúságaként Nyíregyházán 2318 a választók száma. Tehát több, mint Baján, Komáromban, Marosvásárhelyen, Selmec- és Bélabányán, Sopronban, Szatmárnémetiben, Székesfehérvárott, Újvidéken és Versecen; s alig kevesebb, mint Kassán, Győrött vagy Zomborban.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy Nyíregyháza már az 1900-iki népszámláláskor úgy a terület, mint a népesség és a népesség szellemi fejlettsége tekintetében méltán foglalhatott volna helyet a törvényhatósági joggal bíró városok díszes sorában s azok között nem is utolsó hely illette volna meg. Az 1900-iki népszámlálás óta természetesen a népesség csak szaporodott. Minden valószínűség szerint legalább olyan arányokban, mint 1900 előtt. Úgyhogy a jelenlegi népesség bizonyára meghaladja a 36 000 lélekszámot.

De gyarapodott a népesség általános műveltsége is, amely gyarapodásnak hathatós tényezői az 1900 óta is tetemesen szaporított iskolák és egyéb kulturális intézmények.

III. A kulturális és társadalmi intézmények

Nyíregyháza városnak és a város lakosságának régi idő óta kiváló gondja volt a népoktatásra.

Ennek tanúbizonysága a többek között a városnak már 1861-ben készpénzben tett 147 000 forintos, 294 000 koronás²⁷ alapítványa is, melyből 200 000 korona a főgimnázium alapját vetette meg, 94 000 koronának a kamatait pedig a felekezeti elemi iskolák élvezik.

Ez idő szerint a városban az ág. hitv. evang.²⁸ egyháznak egy központi elemi iskolája 12 tanteremmel és négy kerületi elemi iskolája van. A róm. kat., a görög. kat., az ev. ref. egyházak és az izraelita hitközség szintén tartanak fenn egy-egy 4–8 tanítós teljes elemi iskolát.

Ezek mellett a városi elemi iskolák mellett a város külső határában nem kevesebb, mint tizennyolc különböző helyen tizennyolc tanyai elemi iskola áll fenn. Jelenleg a tizenkilencedik tanyai elemi iskola építés alatt áll. Ezek az iskolák legnagyobb részben a város hozzájárulásából létesítettek és tartatnak fenn. Melyik törvényhatósági joggal bíró város tud ennyi tanyai elemi iskolát felmutatni? Valószínűleg egyik sem.

Van a városban községi polgári leányiskola, az első két osztály mellett párhuzamos osztályokkal. A folyó tanévben nyílt meg a polgári fiúiskola. Van a városban kereskedőtanonc-iskola; több mint 500 növendékkel bíró iparostanonc-iskola. A nőegylet nőipariskolát, a város szalmafonó iskolát tart fenn.

A város alapítványából létesített s a város által azóta is támogatott főgimnázium egyike az ország legnépesebb középiskoláinak.

²⁷ 1892-ben a forintot a korona mint aranyalapú valuta váltotta fel. 1 forint 2 koronát ért.

²⁸ ágostai hitvallású evangélikus

A város évenként 1200 korona tanulmányi segélyben részesíti a helybeli illetőségű szegény sorsú kiváló előmenetelű közép- és felsőiskolai tanulókat. A siketnémák debreceni tanintézetének évenként 500 korona segélyt ad.

Országos közművelődési és társadalmi célokra tett kisebb-nagyobb alapítványain és évenként adni szokott adományain kívül alapítványai vannak a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Színház, az eperjesi és sárospataki jogakadémiák számára.

Nevezetesebb közművelődési és társadalmi intézmények: a Casino egyesület; a Polgári olvasó egyesület; a Mérnök egyesület, a kereskedő ifjak egyesülete; az Iparosok olvasó köre; az Iparos ifjak önképző köre; a Kereskedők és Gazdák Egyesülete; a Gazdaszövetség. Az országos versenyeken is szép eredményeket feltűntető torna és vívó egyesület; a szép múlttal dicsekedő dalegylet; a szegedi országos versenyen az országos szövetség külön kitüntető díjára is érdemesített önkéntes tűzoltó egyesület, amely aztán az 1906. évi milánói nemzetközi tűzoltó versenyen a magyar nemzet dicsőségére a többi nemzetek kiküldött versenyző egyleteivel szemben az első díjat nyerte el az angolok, franciák, németek, svájciak stb. előtt.

Van a városban két tevékeny nőegylet, melyek közül az egyik a nőipariskolán kívül egy árvaházat is tart fenn. A város már évekkel ezelőtt – megelőzve majdnem valamennyi törvényhatósági joggal felruházott várost – egy modern berendezésű, pavilon rendszerű szegény- és betegmenházat létesített s a koldulást megszüntette.

Van a városnak állandó jellegű színházépülete, melyben a Debrecen–Nyíregyháza–Máramarossziget városokra vonatkozó színikerületi egyezmény értelmében a debreceni színházi idény végeztével 50 előadást, a téli hónapokban pedig havonként 4–5 előadást tart a debreceni színtársulat a közönség igen élénk érdeklődése mellett.

Megemlíthjük még a Bessenyei Kört, mely bár nem csupán nyíregyházi tagokat számlál soraiban, de túlnyomó többsége nyíregyházi. Ennek az egyesületnek művészestélyei országos híresek, amelyeken készséggel működnek közre nemcsak a hazai, hanem a külföldi elsőrangú művészek is, hálás és művelt közönségre találván Nyíregyházán.

Mindezeket nem hiú kérdésből soroltuk fel, hanem csak mint száraz tényeket Nyíregyháza városias mivoltának tanúsítására. Igazolására annak, hogy ez a város és ennek lakossága bír érzékkel a kulturális és társadalmi feladatok iránt. S nem csak érzékkel bír, de egyszersmind e feladatokat a saját kezdeményezésére, a saját szellemi és anyagi erejéből betölteni is képes.

Mert hangsúlyozni kívánjuk, hogy az itt elsorolt intézmények csaknem kivétel nélkül a város, a helybeli felekezetek és a helyi társadalom, tehát a város lakosságának saját erejéből létesültek és tartatnak fenn, idegen segítség: vármegye vagy az állam segítsége nélkül.

IV. A városban levő hivatalok és egyéb közintézmények

Nyíregyháza város, különösen a volt Tisza-vidéki vasút építése óta,²⁹ amikor a vasút részére – szemben a vasút építése ellen tiltakozó akkori vármegyei székhelyül szolgáló ősrégi Nagykállóval – ingyen területet adott és egyéb kedvezményeket biztosított, amelyekkel a vasút nagynevű létesítőinek nyilatkozata szerint magának a Tisza-vidéki vasút létesítésének is elhatározó lökést adott: indult meg a rohamos fejlődésnek azon az útján, amelyen tovább haladva, alig másfélszáz éves fennállás után immár az ország legélénkebb és legfejlődésképesebb városai közé jutott.

Ez a nagyarányú fejlődés maga után vonta Szabolcs vármegye székhelyének Nyíregyházára való áttételét, a kir. törvényszék székhelyének ide történt kijelölését és a többi hivataloknak itten történt szervezését.

²⁹ 1858 óta

Ez idő szerint Szabolcs vármegye központi hivatalán kívül itt székel a kir. törvényszék az elnökön kívül 12 bíróval és 2 albíróval. A kir. ügyészség egy ügyésszel és két alügyésszel. A kir. járásbíróság a vezető járásbíróval kívül 2 járásbíróval és 3 albíróval. A kir. pénzügyigazgatóság a mellé rendelt számvevősséggel. A kir. adóhivatal, pénzügyőri felügyelő, pénzügyőri főbiztos, államépítészeti hivatal, dohánybeváltó felügyelőség, a nagy forgalmú dohánybeváltó hivatal; a kir. tanfelügyelő, két királyi közjegyző, iparfelügyelő, selyemtenyésztési főfelügyelő; az államvasutaknak két osztálymérnöksége, a nagy forgalmú posta-, távíró- és távbeszélő hivatal és államvasúti állomási hivatalok; a Szabolcs vármegyei gazdasági egyesület, a Nyírvízszabályozó társulat, a „Nyíregyháza-vidéki kisvasutak” igazgatóságának és üzletvezetőségének stb. székhelye ma már Nyíregyháza.

Itt állomásozik az egész 14. közös huszárezred; a 15. huszárezred pótkerete; az 5. honvédhuszárezred II. osztálya.

Itt van Szabolcs vármegyének modern berendezésű Erzsébet kórháza.

A város építette és tartja fenn a gőz- és kádfürdőt, a közvágóhidat s ezzel kapcsolatban a műjéggyárat. Ugyancsak a város tulajdona a gyönyörű tölgyerdőben fekvő Sóstófürdő.

Nevezetesebb ipartelepek a villamos központi telep; a Júlia múmalom, amely uszodát is tart fenn; az Irsai és társa cég vasöntödéje, a Propper-féle cementáru gyár, a négy téglagyár, három gőzmalom stb.

V. Forgalmi viszonyok

Egy város életének megítélésében igen lényeges támpontokat nyújtanak a forgalmi viszonyok. Nyíregyháza városra nézve ezek is felette kedvező adatokat tüntetnek fel.

Vasúti forgalom szempontjából az ország központjától, Budapesttől elég nagy távolsága mellett is igen előnyös helyzetben van. A debrecen–szerencsi vonalon olyan ponton fekszik, hogy Budapesttől úgy Debrecen, mint Szerencs fele egyenlő távolságra esik. Ilyen körülmények között a Debrecen és Szerencs felé és felől naponként ötször közlekedő vonatokkal naponként tízszer lehet Budapestre és Budapestről Nyíregyházára utazni 6–8 óra alatt.

Nyíregyházáról a már említett két irányon kívül még négy irányban ágaznak el vasútvonalak: Nyíregyháza–Csap–Ungvár–Siánki–Lemberg felé; Nyíregyháza–Mátészalka, Nyíregyháza–Vásárosnamény és Nyíregyháza–Görögcsallás–Tiszapolgár felé.

Ezen vasútvonalak, illetve Nyíregyháza vasúti személyforgalmára élénk világot vetnek az 1905. évi statisztikai évkönyv adatai. A Nyíregyháza MÁV-állomáson 1905-ben felszállt utasok száma 345 752 volt. Tehát a lélekszám arányában 100 lakosra 1045 felszálló utas esett.

Ezzel szemben Aradon 613, Baján 656, Debrecenben 886, Hódmezővásárhelyen 529, Kecskeméten 461, Kolozsváron 424, Marosvásárhelyen 733, Pécsen 621, Szabadkán 708, Szatmárnémetiben 863, Szegeden 661, Újvidéken 988, Versecen 848, Zomborban 775 felszálló utas esett 100 lakosra.

Az 1906. évben a vásárosnaményi vonal forgalmának kifejlődése és a dombrádi vonal megnyílta következtében a Nyíregyháza állomáson felszállt utasok száma már meghaladta a félmilliót. Ezekből az adatokból megállapítható Nyíregyháza nagy idegenforgalma, illetve forgalmának élénksége.

Az elsorolt rendes nyomtávolságú vasutakon kívül Nyíregyházáról indul ki az 1906-ban megnyílt nyíregyháza-dombrádi 52 kilométer hosszú keskenyvágányú motoros üzemű vasút, amely vitelbéreinek páratlan olcsóságával szinte hihetetlen személyforgalmat teremtett. Vidéki utasainak havi átlaga meghaladja a 20 000-et.

A posta-, távíró- és távbeszélő hivatal forgalmának bizonyítására – egyéb adatok hiányában – utalunk arra, hogy a városi posta-, távíró- és távbeszélő hivatalban 17 tiszti és 53 szolgál alkalmazott van; a vasúti állomáson levőben

pedig 3 tiszt és 3 szolga. A postautalványra történő befizetések összege évenként meghaladja a négymillió, a kifizetések összege pedig a három és fél millió koronát. A távbeszélő hálózatba bekapcsolt állomások száma a város területén 157.

A közgazdasági forgalomnak fő tényezői és ismérvei a pénzüintézetek. Nyíregyházán négy pénzüintézet mint részvénytársaság és kettő mint szövetkezet áll fenn. A részvénytársaságok közül a Nyíregyházi Takarékpénztár alaptőkéje: 1 000 000 K,³⁰ tartalékalapja 543 000 K, betétállománya 9 860 000 K. A Szabolcsi Hitelbank alaptőkéje 200 000 K, tartalékalapja 150 000 K, betétállománya 2 640 000 K, a Nyíregyházi Gazdasági és Kereskedelmi Hitelintézet alaptőkéje 600 000 K, tartalékalapja 240 000 K, betétállománya 2 640 000 K. A Nyíregyházi Általános Hitelintézet alaptőkéje 500 000 K, tartalékalapja 32 000 K, betétállománya 1 540 000 K. A Nyíregyházi kölcsönös segélyező egyesület törzsbetétje és tartaléktőkéje 1 470 000 K. A legújabban alakult Szabolcs megyei Népbank című szövetkezet törzsbetétje 180 000 K.

Ezen pénzüintézeteken kívül 14 éve áll fenn a Nyíregyházi Termény- és Áruraktár részvénytársaság 130 000 K alaptőkével és 138 800 K tartaléktőkével; amely intézmény a külföld előtt is elismert jó hírnévvel dicsekedhetik.

Mindezek az adatok elég élénk tájékoztató képet nyújtanak Nyíregyháza város forgalmi és gazdasági viszonyaira.

VI. A város külső képe

Nyíregyháza, mint általában az alföldi városok legtöbbje, a falusias külsőt csak a legutóbbi évtizedekben vetkezte le.

Nyíregyháza azonban sok tekintetben túlszárnyalta rohamos fejlődésével a többi magyarországi városokat.

Maga a város alig másfélszáz éves múltra tekinthet vissza. De ez alatt a másfélszáz év alatt a telepítvényből mihamar önálló község lett. A lakosság készpénzen megváltotta, megvette a város határát a volt földesuraságoktól a XIX. század első évtizedeiben. Az 1837. évben királyi adománylevéllel városjogokat nyert.

A múlt század hetvenes éveinek elején a kir. törvényszék és Szabolcs vármegye székhelye lett.

Különösen a volt Tisza-vidéki vasút felépítése óta a vasúthálózatnak kifejlődése következtében haladt előre nagy léptekkel.

Ma már a város külső képe teljesen városias.

A fontosabb és forgalmasabb utcák kövezve vannak. Kőjárdával el nem látott utcái csak a külső városrészekben akadnak elvéve. A vasúti állomáshoz vezető, több mint 300 000 korona költséggel kiszélesített, kőburkolattal és aszfaltjárdával ellátott, egy kilométer hosszú, széles Széchenyi út párját ritkítja az országban.

Utcai villanyal világítják már 1897 óta. Az utcák és terek világítását 610 izzó és 28 ívlámpa teljesíti.

A nyíregyháza–dombrádi motoros vasút a város belterületén, valamint nyáron a város és a Sóstófürdő közt mint közúti vasút bonyolítja le sűrű járatokban a forgalmat.

A díszes középületek mellett, minők az öt templom a városháza, vármegyeháza, főgimnázium, a községi polgári leányiskola, az ág. hitv. evang. központi népiskola, az evang. református leánynevelő intézet, a város tulajdonát képező Korona szálloda stb., emeletes és csinos földszintes magánépületek emelik a város külső képét.

A fasorokkal beültetett széles utcák és tágas terek, mely utóbbiak közül a legtöbb parkokkal van díszítve, az idegenekre általában igen kedvező benyomást gyakorolnak.

Egyáltalában a város külseje tekintetében is méltán foglalhat helyet a törvényhatósági joggal bíró városok között.

³⁰ korona

VII. A város pénzügyi és vagyoni helyzete

Nyíregyháza város háztartásának pénzügyi helyzete ugyan nem kedvezőbb, de nem is rosszabb, mint a legtöbb törvényhatósági joggal bíró városé.

Az 1907. évi költségvetésnek B) alatt csatolt kivonata szerint az 1907. évre községi pótdából fedezendő hiány összege 190 741 K, 18 fillér, amely hiány a földadó után 54, a pusztai földadók után 33, a pusztai haszonbérlők, III. oszt. kereseti adója után 42 és a többi állami adók után 58% községi pótdóval fedeztetik.

Ezen községi pótdó felmerülésének szüksége különösen két körülményen alapul.

Az egyik az elkerülhetetlen, de megfelelő jövedelmet nem adó beruházások következtében felvett kölcsöntartozások törlesztése; a másik az anyagi viszonzolgáltatmányok nélkül teljesített állami feladatokkal járó kiadások nagy mennyisége.

Az első csoportból csak két nagyobb példát említünk fel. Egyike ezeknek a katonai laktanyák építése. A város ugyanis az egyénekenkénti beszállásolás terheitől lakosságát megkímélendő, egy honvédhuszár osztály és egy közös huszárezred számára szükséges laktanyát és megfelelő gyakorlóteret épített, illetve vásárolt és tart fenn. A létesítési költségek és az azokra felvett kölcsönök összege meghaladja a 2 500 000 koronát. Természetesen a város pénztára ezekért téritmény címén nem kap olyan összeget, amennyit a kölcsönök annuitásai³¹ és a fenntartási költségek kitesznek. Szabolcs vármegyének a hiányban való részesedése iránti kísérleteink azonban a vármegye ellenkező állásfoglalása miatt hajótörést szenvedtek.

Másik – remélhetőleg csak ideiglenesen – hasonló beruházás a helyi érdekű vasutakra adott hozzájárulások összege. Ezek 280 000 koronát tesznek ki, mely összegből a nyíregyháza-dombrádi h. é.³² vasútnak adott 200 000 korona minden valószínűség szerint rövid időn belül osztalékot fog hozni; de most, a kezdő években erre számítani nem lehet.

A tulajdonképpeni állami feladatok teljesítése közül elég az állami adók kezelésével, a katonai ügyekkel, a rendészeti és kihágási ügyekkel kapcsolatos tennivalókra utalnunk, amelyeknek ellátása túlnyomó részét veszi igénybe a városi pénztár közigazgatási kiadásainak.

Nem szenvedhet kétséget, hogy ha ezen kiadások, ha nem is egészen, de legalább részben visszatérítenének, községi pótdónk tetemesen csökkenne.

A város vagyoni helyzetét a C) alatt kivonatban csatolt 1905. évi vagyonelejtár, illetve mérleg következő adatai tüntetik fel:

1. Összes cselekvő vagyon	9 583 016 K 44 fill. ³³
2. Összes szenvedő	4 433 838 K 78 fill.
3. Tiszta vagyon	5 149 177 K 66 fill.

Tíz év alatt tehát, vagyis 1895 óta, amely év adatai az 1896-ban benyújtott kérvényben felhozattak, a helyzet a város előnyére javult.

Akkor ugyanis, koronaértékre átszámítva volt:

1. Összes cselekvő vagyon	8 304 474 Kor.
2. Összes szenvedő	4 690 082 Kor.

³¹ azonos nagyságú törlesztőrészletei

³² helyi érdekű

³³ a fillér a korona váltópénze, rövidítése: fill.

A helyzet javulása az összes vagyonban új földbirtok vétele és egyéb állandó beruházásokból, a tiszta vagyonban pedig a régebbi törlesztéses kölcsönök tőkének mindinkább nagyobb mérvű törlesztődéséből állott elő.

A vagyonelejtár adatainak közelebbi jellemzésére felemlíthetjük, hogy az összes cselekvő vagyomból 8 335 490 K 40 fill. ingatlanokból, 108 960 K 73 fill. ingóságokból, 1 138 565 K 31 fillér követelésekből és értékpapírokból áll; míg a szenvedő vagyomból a hosszú lejáratú törlesztéses kölcsönökre 4 094 410 K, újabban beruházásokra felvett kölcsönökre 173 310 K 70 fillér, vegyes tartozásokra 22 807 K esik; 143 311 K 8 fillér pedig részben a város által tett, részben a város által kezelt alapítványokból és egyéb alapokból áll.

A vagyonelejtárban kitüntetett becsértékek mérlegelése tekintetében utalunk arra, hogy például a Császárszállás-puszta nevű 4098 katasztrális holdnyi földbirtok – az épületek nélkül – összesen 2 714 519 K 78 fillér, tehát katasztrális holdanként átlag 660 korona értékkel szerepel.

Az 1890–1891-ben épült, több mint két millióba került lovassági nagylaktanya és a vele kapcsolatos csapatkórház több mint 37 katasztrális holdnyi telkükkel együtt is csak 1 509 134 K 50 fillér értékkel vannak felvéve.

A vagyonelejtár ezen adatai igazolják a város vagyonelejtárának és vagyoni helyzetének realitását.

A város vagyonainak gazdasági kihasználása tekintetében a következő főbb adatokra utalhatunk.

A Császárszállás-puszta elnevezésű, 5464 (1200 négyszögöles) holdnyi birtokból 2209 holdnyi rész három részletben nagybérletként van bérbe adva összesen 58 008 K évi bérért. A többi részből a szántóföldek évenként nyilvános szóbeli árverésen adatnak bérbe 2 holdas részletekben, s ekként a szegényebb néposztály is földhöz jut. A legelőterületen a város a gulya- és csikólegelőt tartja fenn. A kaszálókat pedig felében kaszáltatja, de a felesek nyilvános szóbeli árverésen jutnak kaszálóterületekhez. Ezen értékesítési mód szerint ez a birtok, a benne levő utak, vízállások s egyéb földadó alá nem eső területek sem vétetvén ki a számításból, 1200 négyszög öles holdanként 18½ koronát meghaladó tiszta jövedelmet hoz mindennemű kiadás (adók stb.) levonása után.

A 818 katasztrális holdnyi erdő – melyből 89 hold sétatér a város alatt – rendszeres erdőgazdasági üzemterv szerint kezeltetik. A 40 éves forduló szerint évenként vágás alá kerülő 17 holdnyi részen levágott fa – a város saját szükségletére meghagyott részen kívül – nyilvános szóbeli árverésen adatik el csomókban. Ekként 32–34 000 korona bevételt ér el a város.

Az épületek közül a 460 000 koronára értékelt Korona vendéglő a vendéglő és kávéház üzlet, valamint a boltok bére címén évenként 43 000 koronát meghaladó bért jövedelmez.

A Városháza épületben lévő boltok után 13 000 koronát meghaladó bért kap a város évenként.

Ezek az adatok is igazolják, hogy a város a saját vagyonát helyesen kezeli, azokat nyilvános árverésen értékesíti s a helyi viszonyoknak megfelelően kellően jövedelmezteti.

VIII. Nyíregyháza és Szabolcs vármegye

Ismételten hangsúlyozzuk itt, hogy a város önálló törvényhatósági joggal leendő felruházása iránti mozgalmunk és kérelmünk nem a Szabolcs vármegye kebeléből mindenáron való kiválás utáni vágyon alapszik.

Nyíregyháza város csak saját önállóságát óhajtja, kéri és reméli teljes bizalommal, hogy a reá mint városra váró feladatokat szabadabban, könnyebben, jobban teljesíthesse.

Az önálló törvényhatósági joggal leendő felruházás után erre több anyagi erővel is fog rendelkezni, mint jelenleg.

Ez idő szerint ugyanis úgy maga a város, mint annak adófizető lakossága többrendbeli olyan készpénzbeli szolgáltatásokat teljesít a vármegye részére, amelyeket ha legalább részben a saját céljaira fordíthatna, úgy közigazgatási, mint kulturális és egyéb téren nagyobb eredményeket érhetne el.

Nyíregyháza város és a város adófizető lakosainak egyenes állami alapadója az 1906. évben 327 158 K 37 fillért tett ki, mely összegből 13 583 K 78 fill. magát a várost terhelte.

Ezen állami adó után különböző címeken összesen 4½% törvényhatósági pótdadó vettetik ki és szállítatik be a vármegye pénztárába, ami készpénzben kifejezve 14 722 koronát tesz ki.

Ezek a vármegyei pótdadók Nyíregyháza város önálló törvényhatósági joggal felruházása után a város és a város adófizető polgárai által tovább fizettetni nem fognak.

A vármegyei törvényhatósági utak fenntartására az állami adók után 10% útdadót fizet a város és a város adófizető lakossága. Ez készpénzben kifejezve 32 715 koronát tesz ki a 327 158 K 37 fillér állami adóalap után. A százalékos útdadón felül a kézi és írás napszám szerint kivetett törvényhatósági útdadó Nyíregyházán évenként 13–14 000 koronát tesz ki. A törvényhatósági útdadó összege tehát 45–46 000 korona.

Ezek a törvényhatósági útdadók sem fognának Szabolcs vármegye részére fizettetni.

Mint hogy azonban Nyíregyháza önálló törvényhatósági joggal felruházása esetén a város határában elvonuló törvényhatósági utak a város kezelésébe mennek át, ezeknek további fenntartása a várost fogja terhelni.

Ezen útrészek összes hossza 23,9 kilométer. Évenkénti fenntartási költségei – a vármegyei útalap eddigi adatai szerint – évenként nem fogják meghaladni a 15 000 koronát.

Nyilvánvaló ebből, hogy ha ezeket az útrészeket a város fogja mint saját törvényhatósági utait fenntartani, az eddigi vármegyei törvényhatósági útdadó helyett kivetendő városi törvényhatósági útdadó arra bőszeges fedezetet nyújt, illetve az a helyzet fog előállni, hogy vagy az útdadó %-a fog lejjebb szállítatni a tényleges szükséglet mérve szerint; s ez esetben az adófizető polgárság terhe csökken, vagy pedig más, kiépítetlen utaknak kiépítését, köburkolattal való ellátását határozhatja el a város az útdóalap terhére az útdóban nyerhető fedezet erejéig. Mind a két eset csak a városnak, a város lakosságának válik gazdasági előnyére.

Ugyancsak a vármegye törvényhatóságának pénztárába szállítatnak be jelenleg a város területén az ebadóból befolyó összegek, amelyek évenként 2200–2300 koronát tesznek ki.

A törvényhatósági joggal felruházás után ezek is a város pénztárát fogják illetni, s a város által lesznek olyan állategészségügyi célokra felhasználhatók, amelyek jelenleg a házipénztár egyéb jövedelmeiből fedeztetnek.

Kétségtelen ezekből, hogy a törvényhatósági joggal leendő felruházás következtében a törvényhatósági utak, illetve útrészek átvétele folytán a városra háruló fenntartásköltségek nemcsak fedezetet találnak az azután a várost illető útdóban, hanem vagy kisebb lesz az útdadó %-a, vagy más utak is kiépíthetők és fenntarthatók lesznek abból. A vármegyei törvényhatósági pótdadók megszűnése következtében a város és adófizető polgársága 4 ½%-nyi pótdadó fizetésének terhe alól szabadul. Az ebadóból befolyó jövedelmet pedig a város egészében a saját állategészségügyi céljaira fordíthatja.

IX. A város közigazgatása

Nyíregyháza város közigazgatási szervezetében a törvényhatósági joggal leendő felruházás úgyszólván semmi olyan lényeges változást nem fog előidézni, amely a városnak, illetve a város lakosságának újabb megterhelésével járna.

A város szervezetének, ügykezelésének egész berendezkedése – természetesen a törvényeken alapuló különbségektől eltekintve – egészben és részleteiben hasonló, sőt azonos azzal, aminő lesz a törvényhatósági joggal felruházás esetén.

A város tisztviselőkara a következőkből áll: polgármester, főjegyző, két aljegyző, három tanácsos (egy „közigazgatási” címmel a kulturális és katonaugyek ellátására; egy „gazdasági”, a város vagyoni természetű ügyeinek ellátására és egy „adóügyi” a városi adóhivatal élén); két árvaszéki ülnök; egy rendőrfőkapitány és egy alkapitány; egy tisztügyi ügyész; egy házi- és gyámpénztárnok és egy adópénztárnok, ezek mellett egy-egy ellenőr; egy főszámvevő és egy alszámvevő; egy árwapénztári ellenőr-könyvelő; egy közgyám; egy levéltárnok; három orvos (köztük egy orvosfőnök); egy mérnök, mellette egy műszaki tiszt; egy községi bíró, egy közigazgatási gyakornok; két városi állatorvos, s mindezek mellett a szükséges segéd-, kezelő- és szolgálószemélyzet.

Javadalmazással egybekötött új állások szervezésének szüksége tehát a mérnöki hivatal és a rendőrkapitányi hivatal megerősítésén kívül fenn nem forog.

A tíz év előtti kérvényünkben említett második aljegyzői állás szervezése megtörtént. A mérnöki hivatal mellett is szerveztetett időközben egy műszaki-tiszt állás. Itt tehát csupán ezen állásnak okleveles mérnöki állássá átalakítása és a mérnöki hivatalnak a 76156–1890. sz. belügyminiszteri rendelet értelmében leendő szabályozása, illetve hatáskörének kiterjesztése válik szükségessé. A rendőrkapitányi hivatalnál betöltendő lesz a második alkapitányi állás, minthogy a törvényhatósági joggal felruházás után az iparügyek és az összes kihágási ügyek elsőfokú intézése a rendőrkapitányi hivatal hatáskörébe kerül. Ez a második rendőr-alkapitányi állás is szervezve van már, csak betöltése hagyatott függőben az 1901. évi XX. tc.-nek a rendőri büntető bíraskodásra vonatkozó része életbeléptetéséig. Ugyancsak a rendőrkapitányi hivatalhoz lesz beosztandó a jelenleg mezőrendőri ügyekre a polgármester mellé beosztott tollnok.

Viszont ekként a jelenleg részint a tanács, részint a polgármester hatáskörébe tartozó különféle kihágási ügyek és az iparügyek ellátása alól a tanács, illetve polgármesteri előadók – jegyzők és tanácsnokok – felmentődvén, ezek a törvényhatósággá alakulás következtében felmerülő újabb előadói tennivalókat elláthatják.

A törvényhatósági joggal felruházás természetesen maga után vonja a városi közigazgatási bizottság alakításának szükségét és a jelenlegi községi képviselőtestületnek városi törvényhatósági bizottsággá átalakítását.

Ezek azonban a városra anyagi megterheléssel nem járnak, sem egyéb tekintetben nehézségekbe nem ütköznek. A D) alatt csatolt, a jelenlegi képviselőtestület tagjait feltüntető névsor ugyanis azt igazolja, hogy maga a képviselő-testület olyan tagokból áll, és így az ennek helyébe lépő városi törvényhatósági bizottság is olyan tagokból fog állni, akik egyfelől a törvényhatósági bizottsági tagokra váró feladatok betöltésére hivatottak, másfelől akiknek kebeléből úgy a törvényhatósági különböző választmányok, mint a közigazgatási bizottság megfelelő szellemi képességgel és elméleti képzettséggel bíró tagokból megalakíthatók.

A jelenlegi képviselőtestület ugyanis a hivatalból tagsági joggal bíró városi tisztviselőkön kívül 53 földbirtokos, gazdálkodó és bérlő, 29 iparos, illetve iparral foglalkozó, 23 házbirtokos, 19 kereskedő, 18 ügyvéd, 15 hivatalnok, 8 tanár és tanító, 5 lelkész, 5 orvos, 4 gyógyszerész és 2 közjegyző tagot számlál soraiban a 10 jogi személy és 9 özvegy- és megbízottain kívül, kiknek helyébe természetesen az ez idő szerinti virilis póttagok lépnek.

Ugyanezen névsorból a virilisek névjegyzéke azt tanúsítja, hogy közülük az utolsó 434 K 60 fill. állami egyenes adóval lett tagja a képviselőtestületnek. Ez a magas adóösszeg egyúttal világot vet a lakosság adózási viszonyaira is.

Ugyancsak a virilisek névjegyzéke szerint 45 virilis tagja van a képviselőtestületnek olyan, aki tényleg fizetett állami adójának kétszeres számításba vételére jogosítva van.

Mindezen adatok szintén amellet szólnak, hogy Nyíregyháza város méltán tarthat igényt a törvényhatósági városok sorába emelésre.

*

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Az elmondottak és felhozott adatok alapján azt hisszük, minden irányban kellő és tárgyilagos módon megvilágítottuk kérésünk alapos és indokolt voltát.

Miért is általánosságban ismételve abbeli meggyőződésünket, hogy Nyíregyháza város úgy anyagi, mint szellemi tekintetben méltó arra, hogy önálló törvényhatósági joggal ruháztassék fel; és támaszkodva a kormányelnök úr Őnagyméltóságának a kormány megalakulása alkalmából hozzá intézett tiszteletteljes üdvözlő táviratunkra 2213–1906. ME. számú válaszában foglalt azon kijelentésére, amely szerint Őnagyméltósága is teljes tudatában van annak, hogy „*a városok erőteljes önkormányzati élete képezi sziklaszilárd alapját Magyarország nemzeti szellemű anyagi és kulturális fellendülésének.*”

Tisztelettel ismételjük azon kérésünket, hogy ez irányban a törvényhozás elé törvényjavaslatot terjeszteni méltóztassék.

Kelt Nyíregyháza város képviselőtestületének 1907. évi [január] hó [29-én] tartott üléséből.

[Májerszky Béla
polgármester

[Bogár Lajos]
főjegyző

3. sz.

Nyíregyháza kérelme a törvényhatósági jogú városi cím iránt, 1917

Nagyméltóságú Magyar Királyi Belügyminiszter Úr! Kegyelmes Uram!

Nyíregyháza rendezett tanácsú város az 1907 folyamán azzal a kérelemmel fordult Nagyméltóságod akkori hivatali elődjéhez, hogy a Szabolcs vármegyébe kebeleztetett Nyíregyháza város törvényhozási úton önálló törvényhatósági joggal ruháztassék fel.

E kérvényünk annak idején Nagyméltóságod akkori hivatali elődje 40089/1907. BM szám alatt kelt rendelete folytán Szabolcs vármegye törvényhatósági bizottsága elé került véleményadás végett.

Szabolcs vármegye törvényhatósági bizottsága az 1907. évi október hó 8. napján tartott közgyűlésén 20393 K., 666 Bgy. számú véghatározatával és az annak alapján kidolgozott feliratával természetesen ellene szólt Nyíregyháza rendezett tanácsú város önálló törvényhatósági joggal való felruházásának, mert hiszen a vármegye törvényhatóságának és bizottságainak épen a legintelligensebb elemei váltak volna ki már akkor a vármegyéből, s veszteség érte volna a tisztviselői nyugdíj pótladónál és az utadónál is.

Az iratok akkor Nagyméltóságod akkori elődjéhez kerültek fel.

Kérésünk érdemleges elintézését a mai napig nem nyert.

Ennek magyarázata az, hogy időközben a belügyminisztériumban törvénytervezet készült a városokról, amelyek eddig részint a törvényhatósági törvényben, az 1886. évi XXI. tc.-ben, részint a községi törvényben, az 1886. évi XXII. tc.-ben vannak beillesztve, holott sem az egyik, sem a másik törvénybe nem illenek be.

E törvénytervezet lett volna hivatva a városokról, és pedig úgy az önálló törvényhatósági joggal felruházott városokról, mint a rendezett tanácsú városokról külön önálló törvényt alkotni, s ennek keretében rendezettek volna külön a fejlettebb városok, mint önálló törvényhatósági joggal bírók és külön a kisebb és fejletlenebb városok, mint rendezett tanácsúak.

Ez a törvénytervezet azonban az 1907 óta eltelt 10 év alatt a közbejött politikai események, majd a kitört háború miatt nem került a törvényhozás elé.

Így pihen a mi kérvényünk is 1907 óta.

Nagyon nehéz volt ez a 10 évi várakozás városunkra, mely a vármegyéből régen kinőtt, és amely a vármegye gyámkodása alatt tovább nem maradhat.

A vármegyék egész közigazgatási berendezése, egész szelleme teljesen más, mint egy modern, fejlődő, önálló vagyonnal, saját költségvetéssel dolgozó, haladó, nagyra hivatott és nagyra törekvő városé.

Valóságos nyűg az ilyen városon a vármegyei felügyelet a maga formásaival, évenként ritkán tartott közgyűléseivel, maradi szellemével, pusztán a mindennapi közigazgatási dolgokkal foglalkozó formásaival.

A fejlődő városokban lüktető gazdasági, szellemi, kulturális élet réges-régen túlnőtt a vármegyei kereteken.

Nyíregyháza város Magyarországnak azon istenáldotta városai közé tartozik, amelyek fejlődése arányaiban messze megelőzik az országnak összes városait.

Az 1907-ben benyújtott kérvényünkhöz mellékelt kimutatásban felsorolt adatok immár régen messze túlhaladottak, s még tovább volnánk, ha városunk fejlődését a vármegyei gyámkodás nem akadályozná, nem lankasztaná.

A lakosság száma az 1900-iki népszámláláskor talált 33 088-ról 38 196-ra emelkedett az 1910-iki népszámlálás idejére. Az 1910-iki népszámlálás óta már bizonyára elérte a 43 000-et.

Ha összehasonlítjuk városunk lakosságát – Budapestet nem számítva – a 26 törvényhatósági várossal, azt találjuk, hogy csak 14 olyan törvényhatósági joggal felruházott város van az országban, amely népesebb, 11 van olyan, amely kisebb, sőt sokkal kisebb.

Vagyoni tekintetben is sokkal előbb állunk, mint az önálló törvényhatósági joggal bíró városok legtöbbször. Az 1907-iki kérvényünk beadásakor cselekvő vagyona a városnak 9 500 000 korona, szenvedő vagyona 4 500 000 korona volt, s így tiszta vagyona ötmillió korona.

Az 1916. év végére cselekvő vagyona 13 000 000 korona koronára, szenvedő vagyona birtokvételek és építkezések által 6 000 000 koronára, tiszta vagyona tehát hétmillió koronára emelkedett.

Kulturális téren is óriási haladást tettünk e tíz év alatt. Iskoláink száma megkétszereződött. Mi vagyunk az iskolába járás tekintetében első helyen az országban.

Azóta a vallás- és a közoktatásügyi miniszter úr Nyíregyházán egy állami tanítóképző intézetet állított fel.

Az 1907. év óta városunk két püspökségnek lett a székhelye. Az egyik a Tisza-vidéki ágostai hitvallású evangélikus püspökségé, a másik az újonnan szervezett hajdúdorogi magyar görög katolikus püspökségé. Két püspökség kevés városban van az országban. Csak Nagyváradon és Temesváron.

Kereskedelmünk és iparunk rendkívül fejlett.

Közlekedési viszonyaink olyanok, hogy Nyíregyházáról 8 irányban indul ki rendes nyomtávolságú vasútvonal. Állomásunk az országban a forgalom tekintetében a nyolcadik helyen áll. Ezenkívül van egy keskeny vágányú vasutunk, mely a közeli Tisza melletti gazdag és népes községeket köti össze Nyíregyházával. Ennek a vasútnak az utasai száma évenként felülmúlja az egy milliót.

Városunkat minden irányban kiépített kőutak kötik össze az ország egyéb részeivel.

A város lakossága vagyonos, gazdag, takarékos. Erre élénk példa, hogy az öt hadikölcsönre 27 millió korona jegyzés történt Nyíregyházán.

Városunk határa termékeny, minden időjárás mellett megterem itt minden, ami csak az országban megterem. Áldott jó földjeink vannak.

Pénzügyi viszonyainkra vet világot az a körülmény, hogy az itteni pénzügyintézetek alaptőkéi 10 év alatt megkétszereződtek, az általuk kezelt idegen pénzek, betétek pedig megnégyszereződtek.

Nyíregyháza az országban a második város, mely Temesvár után a város végleges szabályozási tervét és szintezési munkálatait elkészítette. E tervek szerint rendezzük széles utcáinkat, tereinket, melyek mind be vannak fásítva, parkosítva, ki vannak burkolva és járdákkal, csatornákkal ellátva. Tereinken, a parkokban szebbnél szebb művészi szobrok díszlenek. Utcainkon egymásután épülnek a szebbnél szebb paloták, köztük két- és háromemeletesek.

Évi költségvetésünk meghaladja az egymillió koronát, és a háborúval fölmerült rendkívüli kiadásokat saját bevételeinkből fedezzük, nem járunk kölcsönök után, mint a legtöbb magyarországi törvényhatósági város, köztük maga Budapest is.

A közéletmezés terén első helyen állunk az országban. Össze sem hasonlítható velünk akár Miskolc, akár Nagyvárad sem, melyek pedig magukat e téren első helyen állóknak mondják.

Közigazgatásunk mintaszerű. Bár tisztviselőink és egyéb alkalmazottaink nagy része a háború miatt hadba vonult, az itthon maradtak női segítő munkakerőkkel úgy ellátjuk a föltornyosult munkát, hogy az 1916. év folyamán érkezett ügyiratok közül ez év január 2-ikán már csak három ügydarab maradt elintézetlenül. Ezt egyetlen hivatal sem mondhatja el magáról az országban. Pedig az érkezett ügydarabok száma meghaladta a 70 000-et.

Egyszóval öndicséret nélkül büszkén vallhatjuk Nyíregyházát az ország legjobban vezetett, legjobb viszonyok között élő, legtöbbször hivatott városának, melyre a rövid, alig másfélszáz éves múlt után a legszebb, sőt ragyogó jövő vár, mint ezt minden idegen városból közénk jövő illetékes tényező, aki pár évig nem fordult meg itt, bámulattal ismeri el minden téren.

Ide jutottunk eddig is, a vármegye maradi gyámkodása alatt is. Hát még ha szárnyaink szabadon szállhatnának a kulturális, gazdasági és közigazgatási tereken?

Mert csak az önállóság, a szabadság hiányzik, hogy városunk hamarosan az ország legelső városai közé emelkedjék. A közeli Debrecen, sőt Miskolc is máris bizonyos féltékenységgel tekint reánk, hogy nem csak elérjük, de mihamar túlszárnyaljuk őket.

Katonai tekintetből is igen fontos hely vagyunk. Két közös huszárezred és egy honvédhuszárezred székhelye Nyíregyháza, hol dandárparancsnokság is állították volna már fel, ha a háború közbe nem jön.

Nagyméltóságod akkori hivatali előde és az akkori kormányelnök úr, mikor őket miniszterségük elfoglalása alkalmából üdvözöltük, meleg szeretettel válaszolták 2213/1906. számú leiratukban, hogy „*Teljes tudatában vannak*

annak, hogy a városok fejlődése képezi sziklaszilárd alapját Magyarország nemzeti szellemű anyagi és kulturális föllendülésének!”

Jól tudjuk ezt mi is. Erre törekszünk minden lépésünkkel, minden cselekedetünkkel. Ezeket a célokat azonban csak nehézkesen, vontatottan és akadályokkal küzdve érhetjük el a maradi vármegye keretében, melynek a kulturális eszmék iránti fogékonysága sokkal kevesebb, s amely a közigazgatás formásaiban kimerítetteknek véli összes köztevékenységét.

Mindezekre támaszkodva Nyíregyháza város képviselőtestületének megbízásából a következő tiszteletteljes kérést vagyok bátor intézni Nagyméltóságodhoz:

Ne méltóztassék megvárni a készülő és a háborús viszonyok miatt ki tudja mikor sorra kerülő új városi törvény nagy előkészítést igénylő és hosszú időt igénybevevő munkálatait és annak a törvényhozás elé terjesztését, hanem méltóztassék már most lehetővé tenni, hogy Nyíregyháza eddigi rendezett tanácsú város önálló törvényhatósággá lehessen mielőbb.

Ebből a célból azt kérjük, kegyeskedjék a Miskolc város törvényhatósággá emelése érdekében meghozott 1907. évi LI. tc.³⁴ mintájára azt a néhány §-ból álló törvénytervezetet kidolgoztatni és mint törvényjavaslatot a törvényhozás elé terjeszteni, amely szerint Nyíregyháza rendezett tanácsú város az 1918. évi január hó 1. napjától kezdődőleg törvényhatósági joggal ruháztatik fel.

Az átalakuláshoz szükséges intézkedések az 1918. évi január 1-ig könnyen végrehajthatók, mert azokat addig is előkészítjük.

Ismételve az országos közérdeket is jelentő kérelmünket, vagyok nagyméltóságodnak

Nyíregyháza, 1917. március hó 30-ikán

mély tisztelője

[Balla Jenő]
polgármester

³⁴ Ez a törvény ruházta fel Miskolcot a törvényhatósági joggal.